

บทบาทของภูมิศาสตร์ กับการวางแผน พัฒนาเศรษฐกิจ

สมนึก ศรีปลั่ง
บุญเกิด บุตกะ

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

คำนำ

โดยปกติบุคคลหรือกลุ่มบุคคลใดก่อนที่จะตัดสินใจทำอะไรลงไปมักจะตั้งเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการกระทำนั้น ๆ โดยการประเมินถึงผลได้และผลเสียก่อน แล้วจึงหาวิธีการที่คิดว่าเหมาะสมและดีที่สุดที่สามารถทำได้กระทำลงไปเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่ตนตั้งไว้ ความคิดเช่นนี้เป็นที่มาของแนวความคิดในการวางแผน การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศก็อาจหมายถึงการวางแผนแนวทางการดำเนินงานเพื่อให้การดำเนินงานของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในระบบเศรษฐกิจของประเทศเป็นไปในแนวโน้มนำทางเดียวกัน ด้วยวิธีการที่เหมาะสมและดีที่สุดที่จะสามารถทำได้ เพื่อให้การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศบรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้โดยส่วนรวม ในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศเนื่องจากเกี่ยวข้องกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลต่าง ๆ หลายฝ่ายจึงเป็นเรื่องยุ่งยากและสลับซับซ้อนมาก จำเป็นต้องอาศัยวิชาความรู้และประสบการณ์ความชำนาญทุกด้านเพื่อให้ใช้ในการวางแผน ความรู้และประสบการณ์ที่สำคัญประการหนึ่งในหลาย ๆ ด้านนั้นก็คือภูมิศาสตร์

การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ

การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ มีกรรมวิธีการดำเนินงานเป็นขั้นตอนต่อเนื่องที่มีผลโดยตรงต่อการแก้ปัญหาเศรษฐกิจที่สำคัญ ๆ ขึ้นพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจ ซึ่งเกี่ยวข้องกับแนวความคิดว่าระบบเศรษฐกิจควรจะเป็นแบบใดในแนวทางไหนและจุดมุ่งหมายคืออะไร มีทางเลือกที่จะเป็นไปได้ทางใดบ้างเพื่อให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายนั้น และเพื่อให้เป็นไปเช่นนั้น ควรจะมีวิธีการดำเนินงานอย่างไร

ขั้นตอนต่อเนื่องของกรรมวิธีการดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจนั้น โดยปกติจะเริ่มต้นจากแนวความคิดและความต้องการของประชาชนในระบบเศรษฐกิจ ว่ามีความต้องการให้ระบบเศรษฐกิจของพวกตนเป็นแบบใดในแนวทางไหน ทั้งในระยะสั้นและในระยะยาว โดยตั้งเป้าหมายและเรียงลำดับความสำคัญก่อนหลังของเป้าหมายนั้น ๆ ในการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาเศรษฐกิจจำเป็นต้องพิจารณาด้วยความระมัดระวัง ระหว่างความเป็นไปได้ของเป้าหมายกับสถานการณ์ในปัจจุบันของระบบเศรษฐกิจว่าการพัฒนาระบบเศรษฐกิจที่เป็นอยู่เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ในอนาคตนั้น โอกาสที่จะเป็นไปได้

ได้มีมากนักน้อยเพียงใด มีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้างที่จะต้องแก้ไข

ขั้นตอนต่อไปก็คือ การพิจารณาหาทางเลือกต่าง ๆ ที่เป็นไปได้เพื่อให้การดำเนินงานในทางปฏิบัติสามารถบรรลุตามเป้าหมาย เช่น การจัดตั้งหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เป็นอยู่ และเพื่อให้รับผิดชอบในการดำเนินงาน ขั้นตอนเหล่านี้จะเกี่ยวข้องกับการพิจารณาถึงชนิดและจำนวนของทรัพยากร ปัจจัยการผลิตที่ใช้เพื่อการพัฒนา ซึ่งหมายถึงทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งที่มนุษย์สร้างขึ้นมาว่ามีชนิดใดบ้าง แต่ละชนิดมีจำนวนเท่าไร ตลอดจนการประเมินถึงคุณภาพความสามารถในการผลิต การปรับปรุง การทำให้ระบบเศรษฐกิจเจริญเติบโตก้าวหน้าว่าเป็นอย่างไร และรวมถึงเงื่อนไขและข้อจำกัดต่าง ๆ ของทรัพยากร ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านั้น เช่น ที่ดิน แรงงาน เงินทุน ภาวะทางธรรมชาติ ภาวะทางสังคมและการเมือง เป็นต้น จากนั้นก็พิจารณาวิเคราะห์ถึงปัญหาและแนวทางในการแก้ปัญหาตลอดจนผลที่จะตามมาจากปัญหาและการแก้ปัญหาต่าง ๆ เหล่านั้น โดยคำนึงถึงโอกาสที่จะเป็นไปได้ เมื่อเสร็จขั้นตอนเหล่านี้แล้ว ก็ควรที่จะเผยแพร่ข้อเท็จจริงต่าง ๆ ให้แก่ประชาชนทราบ เพื่อประชาชนจะได้เข้าใจและตัดสินใจเลือกแนวทางการดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจ ควรพัฒนาอะไร และควรจะทำปฏิบัติอย่างไร

เมื่อขั้นตอนการวางแผนเสร็จเรียบร้อยแล้ว แผนการดำเนินงานในโครงการต่าง ๆ และรายละเอียดในการทำงานก็ควรที่จะได้กำหนดให้เสร็จและนำไปใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างจริงจัง โดยหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและมีหน้าที่รับผิดชอบหลังจากเสร็จสิ้นการดำเนินงานตามโครงการต่าง ๆ แล้ว ก็ควรที่จะได้มีการสรุปและประเมินผลของผลงานที่ได้ทำไปแล้วทั้งหมด ทั้งวิธีการวางแผนและวิธีการปฏิบัติว่าสามารถบรรลุตามเป้าหมายที่ต้องการมากนักน้อยเพียงใด ซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้ายของกรรมวิธีการ

ดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจ แต่ทั้งนี้ก็มีได้หมายความว่า การพัฒนาเศรษฐกิจจะสิ้นสุดลง เป็นแต่เสร็จสิ้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจที่ตั้งไว้ในระยะเวลาหนึ่ง ๆ เท่านั้น ซึ่งจะต้องพิจารณาต่อไปว่าเมื่อเสร็จสิ้นแผนนี้แล้วอะไรที่ควรจะทำต่อไป และมีแนวทางการดำเนินงานไปในลักษณะใด ซึ่งก็จะกลับมาเริ่มต้นใหม่ในขั้นแรกของกรรมวิธีการดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจต่อเนื่องใหม่ หมุนเวียนกันต่อไป

บทบาทของภูมิศาสตร์ต่อภาวะเศรษฐกิจ

ในขั้นตอนต่าง ๆ ของกรรมวิธีการดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจต่อเนื่องดังได้กล่าวแล้วนั้น จะเห็นได้ว่าหลังจากนักวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจได้ตั้งเป้าหมาย ก็ถึงขั้นตอนวิเคราะห์ปัญหาและหาแนวทางเลือกต่าง ๆ เพื่อดำเนินงานให้การพัฒนาเศรษฐกิจบรรลุเป้าหมายซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญมาก เพราะจะต้องอาศัยวิชาความรู้และประสบการณ์หลายด้าน ซึ่งทางด้านภูมิศาสตร์ก็เป็นสาขาหนึ่งที่สำคัญรวมอยู่ด้วย ทั้งนี้ เนื่องจากภูมิศาสตร์ตามความหมายในพจนานุกรมไทย หมายถึง วิชาที่ว่าด้วยลักษณะภูมิประเทศ หรือพื้นผิวโลก (อาทิ ทวีป ประเทศ เกาะ ทะเล แม่น้ำ ภูเขา ฯลฯ) ตลอดจนดินฟ้าอากาศ แร่ธาตุ พืชพรรณ สัตว์ มนุษย์ การปกครอง ศาสนา และการทำมหากิน ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นสาขาวิชาที่กว้างขวาง สามารถแบ่งแยกตามลักษณะปรากฏการณ์ออกเป็น 2 หมวดใหญ่ ๆ คือ ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติและปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ปรากฏการณ์ในหมวดแรกได้แก่ (1) ลมฟ้าอากาศ (2) ดิน (3) แร่ธาตุ (4) น้ำผิวดินและน้ำใต้ดิน (5) พืชพรรณ (6) สัตว์ป่า เป็นต้น ส่วนปรากฏการณ์ในหมวดที่สองได้แก่ (1) ประชากร แหล่งที่อยู่อาศัย และการเติบโตของประชากร (2) เชื้อชาติ และลักษณะทางวัฒนธรรม (3) การทำงาน การพักผ่อน การศึกษา และศาสนา เป็นต้น ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ย่อมมีอิทธิ

อิทธิพลและบทบาทต่อภาวะทางเศรษฐกิจกล่าวคือ บางอย่างอาจเป็นตัวกำหนดความเหมาะสมและส่งเสริมต่อการผลิต ทั้งทางการเกษตรและทางอุตสาหกรรมนอกการเกษตร และการบริการอื่น ๆ ในทางตรงกันข้าม บางอย่างอาจเป็นตัวจำกัดและอุปสรรคต่อการผลิตทางเศรษฐกิจได้เช่นกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับแต่ละสถานที่ที่ลักษณะทางภูมิศาสตร์แตกต่างกันออกไป

ภูมิศาสตร์จะมีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อการผลิตทางการเกษตร ทั้งนี้ เพราะการผลิตทางการเกษตร เช่น ทางด้านกลีกรม ปศุสัตว์ ประมง ป่าไม้ ขึ้นอยู่กับภาวะทางธรรมชาติและภูมิประเทศเป็นส่วนใหญ่ จะเห็นได้ว่าถ้าปีใดภาวะทางธรรมชาติเป็นปกติถูกต้องตามฤดูกาล ปีนั้นผลผลิตทางการเกษตรก็ได้ผลดี ถ้าปีใดภาวะทางธรรมชาติผิดปกติไม่ถูกต้องตามฤดูกาล และหรือเกิดภัยทางธรรมชาติ ปีนั้นผลผลิตทางเกษตรก็จะได้ผลไม่ดี และเกิดการเสียหายเป็นต้น ลักษณะต่าง ๆ ของธรรมชาติยังเป็นตัวกำหนดถึงความเหมาะสมและส่งเสริมในการผลิตทางการเกษตร ตลอดจนเป็นตัวจำกัดและอุปสรรคในการผลิตด้วย เช่น พืชชนิดหนึ่งปลูกขึ้นได้ไม่ดี หรือขึ้นไม่ได้เลยในอีกที่หนึ่ง ซึ่งรวมทั้งปศุสัตว์ด้วย ส่วนการประมงก็จะมีเฉพาะในแหล่งน้ำ และขึ้นอยู่กับลักษณะสภาพแวดล้อมของแหล่งน้ำนั้นด้วยที่จะเป็นตัวกำหนดถึงชนิดของสัตว์น้ำต่าง ๆ ที่จะอาศัยอยู่ แร่ธาตุต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นก็มีเป็นแหล่ง ๆ ตามลักษณะของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่จะเป็นตัวกำหนดว่าแหล่งนั้นจะมีแร่ธาตุชนิดใด คุณภาพของดินเป็นอย่างไร และมีจำนวนมากน้อยเพียงใด เป็นต้น

ประเทศไทยสามารถแบ่งออกได้เป็น 6 ภาค ตามลักษณะของภูมิศาสตร์ ซึ่งได้แก่ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ ภาคตะวันออก และภาคตะวันตก ซึ่งแต่ละภาคมีลักษณะทางภูมิศาสตร์แตกต่างกันออกไป การแตกต่างกันในทางภูมิศาสตร์นี้ได้อิทธิพลและเป็นตัวกำหนดถึงชนิดและคุณภาพของผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งมี

ลักษณะเด่นในแต่ละภาค ผลของความแตกต่างกันในทางภูมิศาสตร์ได้สะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างกันของพืชเศรษฐกิจในแต่ละภาค เช่น ภาคเหนือ พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว ยาสูบ ถั่วเหลือง ถั่วลิสง ถั่วเขียว งา ข้าวโพด ฝ้าย และการป่าไม้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง ข้าวโพดใหม่ ปอ ภาคกลาง พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด ถั่วเขียว ถั่วลิสง ถั่วเหลือง ฝ้าย อ้อย สับปะรด มันสำปะหลัง ผลไม้ มะพร้าว ยาง ประมงทะเล ภาคใต้ ได้แก่ ยางพารา มะพร้าว ผลไม้ ปาล์มน้ำมัน ข้าว และการประมงทะเล ภาคตะวันตก ผลผลิตสำคัญได้แก่ พืชไร่ประเภทอ้อย สับปะรด ผัก ภาคตะวันออก นอกจากผลิตพืชไร่ประเภทมันสำปะหลัง อ้อยแล้ว ยังเป็นแหล่งผลิตไม้ยืนต้นประเภทยางพารา และผลไม้ต่าง ๆ

การที่แต่ละภาคมีความแตกต่างกันในชนิดของพืชเศรษฐกิจนั้น ก็มีผลสะท้อนต่อรายได้ของประชาชนในแต่ละภาคด้วย ทั้งนี้ เนื่องจากรายได้ย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะอาชีพ เช่น ถ้าในภาคใดประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพทางการเกษตร รายได้ส่วนใหญ่ของภาคนั้นก็จะได้มาจากการเกษตร ถ้าประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทางอุตสาหกรรม รายได้ส่วนใหญ่ของภาคนั้นก็จะได้มาจากทางอุตสาหกรรม นอกจากนั้นรายได้ของประชากรในอาชีพสาขาเดียวกัน เช่น อาชีพทางการเกษตร รายได้ก็ยังขึ้นอยู่กับชนิดของผลิตผลที่แตกต่างกันอีกด้วย

ภูมิศาสตร์นอกจากจะเป็นตัวกำหนดถึงการผลิตและรายได้แล้ว ยังเป็นตัวกำหนดถึงการทำงานของประชากรอีกด้วย เช่น ในฤดูฝน เกษตรกรจะใช้เวลาแรงงานมากกว่าในฤดูแล้ง ทั้งนี้เนื่องจากในฤดูฝนภาวะธรรมชาติอำนวยและเหมาะสมที่จะทำการเพาะปลูก เกษตรกรส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดจะทำงานมากในช่วงนี้ แต่ในฤดูแล้งภาวะธรรมชาติไม่อำนวย ในบางท้องที่การทำงานทางด้านเพาะปลูกของเกษตรกรก็จะลดลง นอกจากนี้โดยทั่วไปแล้วการ

ใช้ปัจจัยการผลิต เช่น เงินทุนก็มักจะมีแนวโน้มการใช้มากหรือน้อยไปในแนวทางเดียวกันกับการทำงาน อย่างไรก็ตามเมื่อแยกให้เคลลงไปอีกก็จะเห็นว่า ระบบการปลูกพืชแต่ละภาคจะผิดกันมาก เช่น ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะมีการปลูกข้าวและพืชไร่ เช่น มันสำปะหลัง แต่ในภาคใต้จะปลูกพืชยืนต้น เช่น ยางพารา และไม้ผล และมีการปลูกข้าวบ้าง ส่วนระยะเวลาปลูกข้าวทั้งสองภาคนี้ก็ต่างกัน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือปลูกข้าวและเก็บเกี่ยวเร็วกว่า แต่ภาคใต้จะล่าช้ามาก การใช้แรงงานและที่ดินก็จะผิดกันไปตามระบบการปลูกพืชดังกล่าวมาแล้ว

บทบาทของภูมิศาสตร์กับการพัฒนาเศรษฐกิจ

มีนักพัฒนาเศรษฐกิจจำนวนไม่น้อยที่มีแนวความคิดและเชื่อว่า การพัฒนาเศรษฐกิจในที่ใดที่หนึ่งโอกาสที่การพัฒนาจะบรรลุผลสำเร็จได้รวดเร็วกว่าและมีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจสูงกว่า ถ้าหากในที่นั้นมีทรัพยากรธรรมชาติมากกว่าอีกที่หนึ่ง นักพัฒนาเศรษฐกิจกลุ่มนี้มีแนวความคิดว่า การพัฒนาเศรษฐกิจจะเกิดขึ้นจากพลังกดดันที่มีอยู่ภายในระบบเศรษฐกิจนั้น กล่าวคือ การพัฒนาเศรษฐกิจจะเกิดขึ้นจากความต้องการของประชาชนในระบบเศรษฐกิจที่จะนำเอาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เป็นเหตุให้เกิดการผลิตทางการเกษตรและอุตสาหกรรมขึ้นปฐมนตามา ซึ่งอุตสาหกรรมขั้นปฐมนี้ส่วนใหญ่จะใช้วัตถุดิบทางการเกษตรและทรัพยากรธรรมชาติเป็นพื้นฐานจำนวนมาก และก็จะขายผลิตผลของตนเป็นสินค้าออกไปในตลาดต่างประเทศ เพื่อสร้างความมั่งคั่งให้แก่ประเทศหรือระบบเศรษฐกิจของตนเอง ซึ่งจากการพัฒนาในด้านนี้จะมีผลทำให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจในด้านอื่น ๆ ตามมา

นอกจากแนวความคิดนี้แล้ว ยังมีนักพัฒนาเศรษฐกิจจำนวนไม่น้อยเช่นกันที่มีแนวความคิดและเชื่อในเรื่องประโยชน์เปรียบเทียบที่เกิดจากความ

แตกต่างกันของสถานที่ หรือการได้เปรียบในเชิงการเปรียบเทียบในด้านการผลิต การตลาด การบริการ ตลอดจนในเรื่องคุณภาพของสินค้าและอื่น ๆ ที่จะเกิดขึ้นในแต่ละแหล่งผลิต และแหล่งบริโภค ตามสถานที่ต่าง ๆ ที่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับภาวะทางธรรมชาติ ลักษณะกายภาพของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ที่ดิน แร่ธาตุต่าง ๆ หรือลักษณะความได้เปรียบเฉพาะเรื่องในท้องถิ่น รวมทั้งโอกาสที่จะอำนวยให้ เป็นต้น

แนวความคิดและความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ ได้มีมานานกว่าศตวรรษ นับตั้งแต่ทฤษฎีเกี่ยวกับโครงสร้างการผลิตทางการเกษตรของ Von Thünen (1783 - 1850) และทฤษฎีเกี่ยวกับศูนย์กลางหรือสถานที่หลักของ Walter Christaller (1933)¹ ซึ่งทั้งสองท่านนี้เป็นนักภูมิศาสตร์ และจากทฤษฎีดังกล่าวได้มีวิวัฒนาการทางความคิดด้านภูมิศาสตร์ผสมผสานด้านเศรษฐกิจจนเกิดมีสาขาวิชาภูมิศาสตร์เศรษฐกิจ (Economic Geography)² ในปัจจุบันความรู้และประสบการณ์ทางภูมิศาสตร์ได้กลายมาเป็นข้อมูลพื้นฐานต่าง ๆ สำหรับนักวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการวางแผนพัฒนาการเกษตร กล่าวคือ นักวางแผนจะให้ความสำคัญแก่ปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์ โดยถือเป็นตัวกำหนดหรือตัวชี้วัดที่สำคัญในแง่ของการแข่งขัน หรือความได้เปรียบเสียเปรียบในทางการค้าขาย แลกเปลี่ยน การบริการของรัฐและการจ้างงาน ปัจจัยที่สำคัญ ๆ ที่นำมาพิจารณานั้น มีอาทิ ภาวะทางธรรมชาติ ลักษณะทางกายภาพของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ที่ดิน แหล่งน้ำ แร่ธาตุต่าง ๆ ความได้

¹ Harm J. de Blij, *Essentials of Geography : Regions and Concepts* (New York : John Wiley & Sons, Inc., 1974), PP. 17- 40.

² C.L. Vinge and A.G. Vinge, *Economic Geography* (New Jersey : Little field, Adams & Co., 1966).

เปรียบเทียบเรื่องของท้องที่ เป็นต้น ซึ่งจะใช้พิจารณา ร่วมกับแนวความคิดและความต้องการของประชาชน แรงงาน การเงิน และการลงทุนในการพัฒนาเศรษฐกิจ

บทบาทของภูมิศาสตร์กับการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ

การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจจะมีความสลับซับซ้อนยากลำบากไม่น้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับขนาดของความรับผิดชอบในการแผนพัฒนาเศรษฐกิจนั้น ๆ เช่น การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจระดับประเทศย่อมมีความสลับซับซ้อนยากลำบากกว่าการวางแผนระดับภาค ระดับจังหวัด และระดับเขตใดเขตหนึ่ง ทั้งนี้ เพราะการวางแผนระดับประเทศเป็นการวางแผนที่เกี่ยวข้องกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลหลายประเภทเป็นจำนวนมาก เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจหลายสาขา และครอบคลุมพื้นที่กว้างขวาง ซึ่งมีความแตกต่างกันในแนวความคิดและความต้องการแตกต่างกันทางด้านฐานะทางเศรษฐกิจ ทางภูมิศาสตร์และอื่น ๆ

เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์มีอิทธิพลต่อภาวะเศรษฐกิจ การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ จึงมีความจำเป็นต้องใช้ข้อมูล ความรู้ และประสบการณ์ในเรื่องภูมิศาสตร์เป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญ แต่อย่างไรก็ตามเพื่อให้การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจสามารถบรรลุตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพและเสียต้นทุนค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด นักวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจส่วนใหญ่ในปัจจุบันจึงได้ทำการแบ่งพื้นที่ของประเทศออกเป็นส่วน ๆ หรือเรียกว่าเขตการพัฒนา ให้มีขนาดเหมาะสมต่อการวางแผน ตัวอย่างเช่น การพัฒนาทางด้านการเกษตร ได้มีการจัดทำเขตเกษตรเศรษฐกิจขึ้น ซึ่งเป็นขบวนการสำคัญในการวางแผนพัฒนาการเกษตร ทั้งในระยะสั้นและในระยะยาว เพราะการแบ่งประเทศที่กว้างขวางซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันให้เป็นเขตเกษตรเศรษฐกิจต่าง ๆ ซึ่งภายในแต่ละเขตมีลักษณะทางภูมิศาสตร์และปัจจัยทางการ

ผลิตคล้ายคลึงกัน ก็จะเป็นเครื่องช่วยในการกำหนดว่าควรจะผลิตอะไรในเขตใดจึงจะเหมาะสมที่สุด กล่าวคือ เมื่อมีเขตเกษตรเศรษฐกิจเกิดขึ้น ทำให้สามารถวางเป้าหมายเกี่ยวกับการผลิตและการตลาดของสินค้าเกษตรได้อย่างสะดวกและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น สามารถศึกษาถึงต้นทุนการผลิต ต้นทุนการตลาดในแต่ละเขตว่าควรจะทำการผลิตสินค้าเกษตรชนิดต่าง ๆ ในเขตไหนจึงจะเสียต้นทุนการผลิตและต้นทุนการตลาดต่ำที่สุดและเหมาะสมในทางเศรษฐกิจมากที่สุด ซึ่งจะเป็นการใช้ทรัพยากรของประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้การแบ่งเป็นเขตเหล่านี้จะให้ความสะดวกในด้านการส่งเสริมการผลิต การให้บริการและการบริหารงานพัฒนาการเกษตร ตลอดจนการนำพืชใหม่ ๆ หรือเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาสู่เขตหนึ่งเขตใดได้เหมาะสมอีกด้วย ทั้งนี้เพราะเขตบางเขตเมื่อดูตามสภาพต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว คาดว่าจะสามารถปลูกพืชบางอย่างได้ดี แต่ยังมีได้ทำการปลูกกันอย่างแพร่หลาย เช่นในภาคใต้ ซึ่งได้แก่เขตเกษตรเศรษฐกิจที่ 17, 18 และ 19³ คือ จังหวัดในภาคใต้ตั้งแต่จังหวัดชุมพรลงไป ซึ่งสามารถปลูกโกโก้ได้เป็นอย่างดี เพราะพืชนี้สามารถปลูกได้ดีในประเทศมาเลเซียและภูมิภาคในทั้ง 3 เขตนี้คล้ายคลึงกับมาเลเซียมาก และประเทศไทยยังต้องนำเข้าผลิตภัณฑ์โกโก้เข้าประเทศอยู่ทุกปี เป็นต้น อย่างไรก็ตามเมื่อก้าวโดยสรุปจะกล่าวได้ว่า เขตต่าง ๆ จะเกิดขึ้นโดยหลักทางเศรษฐศาสตร์ที่สำคัญอันหนึ่งคือ หลักว่าด้วยประโยชน์เปรียบเทียบในการผลิต ซึ่งหมายความว่าเกษตรกรในแหล่งต่าง ๆ มีแนวโน้มในการผลิตสินค้าที่ให้ผลประโยชน์ตอบแทนสูงสุด เมื่อคำนึงถึงต้นทุนเปรียบเทียบ หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าเขตหนึ่งผลิตสินค้า

³ กองเศรษฐกิจการเกษตร, *เขตเกษตรเศรษฐกิจ: เพื่อส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรและการซื้อแห่งประเทศไทย, 2515).

อย่างหนึ่งได้เปรียบกว่าอีกเขตหนึ่ง ทั้งนี้เพราะมีปัจจัยและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ที่เหมาะสมกว่า

การกำหนดเขตเกษตรเศรษฐกิจโดยสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์นั้น ได้ให้ความหมายของคำว่าเขตเกษตรเศรษฐกิจ หมายถึงการกำหนดเขตการผลิตทางการเกษตรและเศรษฐกิจออกเป็นกลุ่ม โดยแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างของดินฟ้าอากาศและพืชหลัก แต่ในกลุ่มเดียวกันจะมีความคล้ายคลึงกัน ปัจจัยที่นำมาใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการแบ่งเขตที่สำคัญได้แก่ ชนิดของดิน ปริมาณน้ำฝน อุณหภูมิ พืชเศรษฐกิจ ประสิทธิภาพในการผลิต ประเภทของฟาร์ม และรายได้หลักของเกษตรกร นอกจากนี้ยังอาศัยการคมนาคมและการขนส่ง และปัจจัยอื่น ๆ เป็นเครื่องช่วยพิจารณา โดยทำการจัดกลุ่มของปัจจัยเหล่านี้ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันให้มาอยู่ในกลุ่มเดียวกัน อนึ่ง การแบ่งเขตเกษตรเศรษฐกิจนี้ได้อาศัยเส้นเขตของจังหวัดเป็นหลัก ซึ่งจะทำให้เป็นไปได้ในทางปฏิบัติในแง่ของ

การส่งเสริมการเกษตร ตลอดจนการรายงานและการประเมินผลของการพัฒนาการเกษตร จากการแบ่งลักษณะเขตเกษตรเศรษฐกิจ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ได้จัดจังหวัดต่าง ๆ เข้าด้วยกันเป็นกลุ่ม ๆ โดยรวมจังหวัดต่าง ๆ ในแต่ละกลุ่มที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันของปัจจัยที่ใช้เป็นหลักในการแบ่งเขตทำให้สามารถแบ่งประเทศไทยออกเป็นเขตเกษตรเศรษฐกิจได้ 19 เขตเกษตรเศรษฐกิจ⁴

ในการวางแผนพัฒนาการเกษตร เขตเกษตรเศรษฐกิจที่กำหนดขึ้นได้ใช้เป็นพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนาการผลิตพืชและสัตว์ที่มีความสำคัญ และการอุตสาหกรรมต่อเนื่องต่าง ๆ ดังที่กล่าว แต่อย่างไรก็ตาม มีลักษณะทางภูมิศาสตร์บางอย่างที่นับว่ามีบทบาทมากต่อผลผลิตและการวางแผนพัฒนาเพิ่มผลผลิตทางเกษตรในประเทศเรา ซึ่งได้แก่ สภาพดินและฝน ถึงแม้ว่าในการกำหนดเขตเกษตรเศรษฐกิจ

⁴ เพิ่งอ้าง.

เราได้คำนึงถึงเรื่องของชนิดดินและปริมาณน้ำฝนแล้วก็ตาม แต่ในการวางแผนพัฒนาเพื่อเร่งรัดเพิ่มผลผลิตพืชชนิดใดชนิดหนึ่งในทางปฏิบัติ เราอาจจะจำเป็นต้องแยกพื้นที่ที่มีสภาพดินและฝนออกตามลักษณะความเหมาะสมและลักษณะของอุปสรรคที่จะต้องแก้ไขอย่างละเอียดลงไป เช่น เขตชลประทานและเขตเกษตรอาศัยน้ำฝน ซึ่งในปัจจุบันเราสามารถวางแผนพัฒนาการเกษตรตามสภาพของตัวแปรทางภูมิศาสตร์ที่กล่าว อาทิ โครงการพัฒนาการเกษตรในเขตอาศัยน้ำฝน เป็นต้น การที่การเกษตรของประเทศไทยต้องพึ่งพาอาศัยน้ำฝนเป็นส่วนใหญ่หรือกว่า 80% ของพื้นที่ทำการเกษตร ทำให้การเกษตรและเศรษฐกิจของเกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่เช่นนี้มีความเสี่ยงภัยธรรมชาติสูงดังที่กล่าวแล้ว ดังนั้นการใช้ความรู้และข้อมูลด้านน้ำฝนเพื่อจัดแบ่งเขตภูมิศาสตร์ของฝนอย่างละเอียดนับว่าจะจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนพัฒนาการเกษตรและการเศรษฐกิจที่ต่อเนื่องอื่น ๆ เช่น การปลูกมันสำปะหลังในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำเป็นจะต้องลดปริมาณลงเนื่องจากการลดโควตานำเข้าของกลุ่มประชาคมยุโรป ดังนั้น ก็จำเป็นที่จะต้องหาพืชใหม่มาปลูกแทน ใน การที่จะหาพืชใหม่ ๆ มาแทนนั้น จำเป็นจะต้องศึกษาถึงความสัมพันธ์ของปริมาณฝนตกเป็นรายสัปดาห์ (Rainfall, RF) กับปริมาณระเหยน้ำจากถัง (Pan Evaporation, PE) ซึ่งถ้าหากว่า $RF > PE$ เป็นระยะเวลา 2 - 4.5 เดือน ซึ่งจัดเป็นเขตกึ่งแห้งแล้งที่ค่อนข้างแห้งแล้ง⁵ ก็จำเป็นจะต้องหาพืชที่ทนแล้งในระดับนี้เพื่อปลูกทดแทนพืชเดิม ซึ่งก็พบว่าต้นยูคาลิปสามารถปลูกได้และสามารถเป็นวัตถุดิบทำเยื่อกระดาษได้ ซึ่งประเทศไทยต้องนำเข้าเยื่อกระดาษจาก

ต่างประเทศปีละไม่น้อยกว่า 1,000 ล้านบาท และเมื่อรวมผลิตภัณฑ์กระดาษทั้งหมดต้องนำเข้าไม่ต่ำกว่า 3,000 ล้านบาทต่อปี ซึ่งก็สามารถจะแก้ปัญหา มันสำปะหลังล้มตลาดได้ และยังแก้ปัญหาการนำเข้าเยื่อกระดาษได้อีกด้วย ยิ่งกว่านั้นต้นยูคาลิปยังใช้เป็นเชื้อเพลิงสำหรับโรงงานผลิตกระแสไฟฟ้าได้อีกด้วย ซึ่งสามารถแทนน้ำมันเตาได้ และมีราคาถูกกว่าเมื่อเทียบต่อหน่วยของความร้อนเท่ากัน

ยิ่งกว่านั้น สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรยังได้ศึกษาถึงปริมาณฝนและโอกาสที่จะมีฝนตกในภาคต่าง ๆ เป็นรายอำเภอทั่วประเทศอีกด้วย⁶ เพื่อเป็นข้อมูลชี้แนะเพื่อใช้ในการจัดระบบการปลูกพืชที่เหมาะสมอีกด้วย ซึ่งงานในด้านนี้สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้เห็นความสำคัญและกำลังดำเนินการรุดหน้าไปเรื่อย ๆ โดยเฉพาะขณะนี้ได้กำลังจัดแบ่งเขตของฝนและดินโดยละเอียด โดยใช้แผนที่เขตของฝนมาทาบ (Mapping) กับแผนที่เขตสมรรถนะของดิน (Soil Map) อยู่

สรุป

เนื่องจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ของประเทศมีความแตกต่างกันระหว่างท้องที่หนึ่งกับอีกท้องที่หนึ่ง และลักษณะที่แตกต่างกันมักจะมียับยบาทสำคัญต่อภาวะเศรษฐกิจหรือความเป็นอยู่ ตลอดจนพืชพรรณ และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ดังที่กล่าวแล้ว จึงทำให้เรายอมรับและยึดถือการแบ่งพื้นที่ของประเทศออกเป็นส่วน ๆ เช่น การแบ่งเป็นภาค ๆ ในอันดับแรก เมื่อลักษณะพื้นฐานทางภูมิศาสตร์มีความแตกต่างกันในแต่ละท้องที่ ปัญหา และแนวทางแก้

⁵ สมนึก ศรีปลั่ง, การประเมินผลเบื้องต้นของการดำเนินงานตามโครงการสาธิตการเกษตรในเขตใช้น้ำฝน เพื่อประกอบการพิจารณาแนวทางพัฒนาการเกษตร เพื่อยกระดับรายได้ของเกษตรกรยากจนในเขตเกษตรใช้น้ำฝน (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, เอกสารเศรษฐกิจการเกษตร เลขที่ 32, 2527)

⁶ ฝ่ายวิจัยทรัพยากรการเกษตร กองวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร, ปริมาณฝนและโอกาสที่จะมีฝนตกในท้องที่ต่าง ๆ ของประเทศไทย (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, เอกสารเศรษฐกิจการเกษตร เลขที่ 54, 55, 56 และ 57, 2528).

ปัญหาในแต่ละท้องที่หรือแผนการพัฒนาเศรษฐกิจของแต่ละท้องที่ ตลอดจนวิธีการที่ย่อมไม่เหมือนกัน การจัดแบ่งเขตพื้นที่ตามลักษณะของทรัพยากรพื้นฐานหรือลักษณะทางภูมิศาสตร์เพื่อการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจเป็นวิธีการหนึ่งที่นิยมใช้ทั่วไปในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแต่ละสาขาในระดับท้องที่ เช่น การแบ่งเขตเกษตร เศรษฐกิจ โดยสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ที่ใช้ในการวางแผนพัฒนาการเกษตร

ในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจสมบูรณ์แบบ ซึ่งจะ ต้องพิจารณาทรัพยากรพื้นฐานและความต้องการทุก ด้าน อาทิ ด้านเศรษฐกิจ สังคม สาธารณสุข และอื่น ๆ ของกลุ่มชนในแต่ละท้องที่เป็นเป้าหมายหลัก นั้น ก็อาจกระทำได้เช่นเดียวกับการแบ่งเขตเกษตร เศรษฐกิจที่กล่าว จึงอาจสรุปได้ว่าความรู้ทางภูมิ- ศาสตร์ มีบทบาทสำคัญมากสาขาหนึ่งในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ★

บรรณานุกรม

- กองเศรษฐกิจการเกษตร. *เขตเกษตรเศรษฐกิจ : เพื่อส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรและการซื้อแห่งประเทศไทย, 2515.
- ฝ่ายวิจัยทรัพยากรการเกษตร กองวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร. *ปริมาณฝนและโอกาสที่จะมีฝนตกในท้องที่ต่าง ๆ ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, เอกสารเศรษฐกิจการเกษตร เลขที่ 54, 2528.
- _____. *ปริมาณฝนและโอกาสที่จะมีฝนตกในท้องที่ต่าง ๆ ของภาคเหนือ*. สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, เอกสารเศรษฐกิจการเกษตร เลขที่ 55, 2528.
- _____. *ปริมาณฝนและโอกาสที่จะมีฝนตกในท้องที่ต่าง ๆ ของภาคกลาง*. สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, เอกสารเศรษฐกิจการเกษตร เลขที่ 56, 2528.

- _____. *ปริมาณฝนและโอกาสที่จะมีฝนตกในท้องที่ต่าง ๆ ของภาคใต้*. สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, เอกสารเศรษฐกิจการเกษตร เลขที่ 57, 2528.
- สมนึก ศรีปลั่ง. *การประเมินผลเบื้องต้นของการดำเนินงานตามโครงการสวัสดิการเกษตรในเขตใช้น้ำฝน เพื่อประกอบการพิจารณาวางแผนพัฒนาการเกษตรเพื่อยกระดับรายได้ของเกษตรกรยากจนในเขตเกษตรใช้น้ำฝน*. สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, เอกสารเศรษฐกิจการเกษตร เลขที่ 32, 2527.
- Blij, Harm J. de. *Essentials of Geography : Regions and Concepts*. New York : John Wiley & Sons, Inc., 1974.
- Vinge, C.L. and A.G. Vinge. *Economic Geography*. New Jersey : Little field, Adams & Co., 1966.

เพื่อชีวิตรอบรู้และรื่นรมย์

อ่าน

บ้านไม่รู้โรย

(ต่อจากหน้า 33)

“การศึกษา เพื่อจะรู้ เป็นการศึกษาที่ดี
การศึกษา เพื่อจะเห็น เป็นการศึกษาที่ดีกว่า
การศึกษา เพื่อจะทำ เป็นการศึกษาที่ดีที่สุด
การศึกษาเพียงเพื่อจะตอบให้ได้มัน
เป็นการศึกษาของคนที่ไม่มีการศึกษาโดยแท้จริง”

“นักศึกษาชั้นชั้นต้น
เรียนเพื่อจะรู้จักตนเอง

นักศึกษาชั้นชั้นกลาง
เรียนเพื่อให้แก่ชีวิตทั้งปวง

นักศึกษาชั้นชั้นสูง
เรียนเพื่อเห็นแจ้งชีวิต

นักศึกษาชั้นที่ไม่อาจจัดลำดับชั้น
เรียนเพื่อ.....”

“บันทึกเป็นบันทึก
ด้วยการแสวงหา
สิ่งที่ใจไม่คิดว่ามีอยู่”

“สำหรับนักศึกษาชั้นแล้ว
ทุกเช้าวันใหม่ คือ วันเริ่มต้นชีวิตใหม่
เรียนรู้สิ่งใหม่ และกระทำสิ่งใหม่ ๆ”

“ถ้าการศึกษา
ไม่ได้ช่วยให้ชีวิตเปลี่ยนแปลง
ไปสู่ความเป็นอิสระ การให้อภัย และการเกื้อกูลกันแล้ว
มันก็ไม่ใช่วิธีการศึกษาของนักศึกษาชั้น”

“ชั้น คืออะไร ไม่สำคัญ
เรา คือใคร สำคัญกว่า”

